

94 4. 1928/29

MAGYARORSZÁG MAGÁNJOGI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK ETHIKAI VIZSGÁLATA.

BESZÉD

MELLYEL

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR
PÁZMÁNY PÉTER-TUDOMÁNYEGYETEM

RECTORI SZÉKÉT

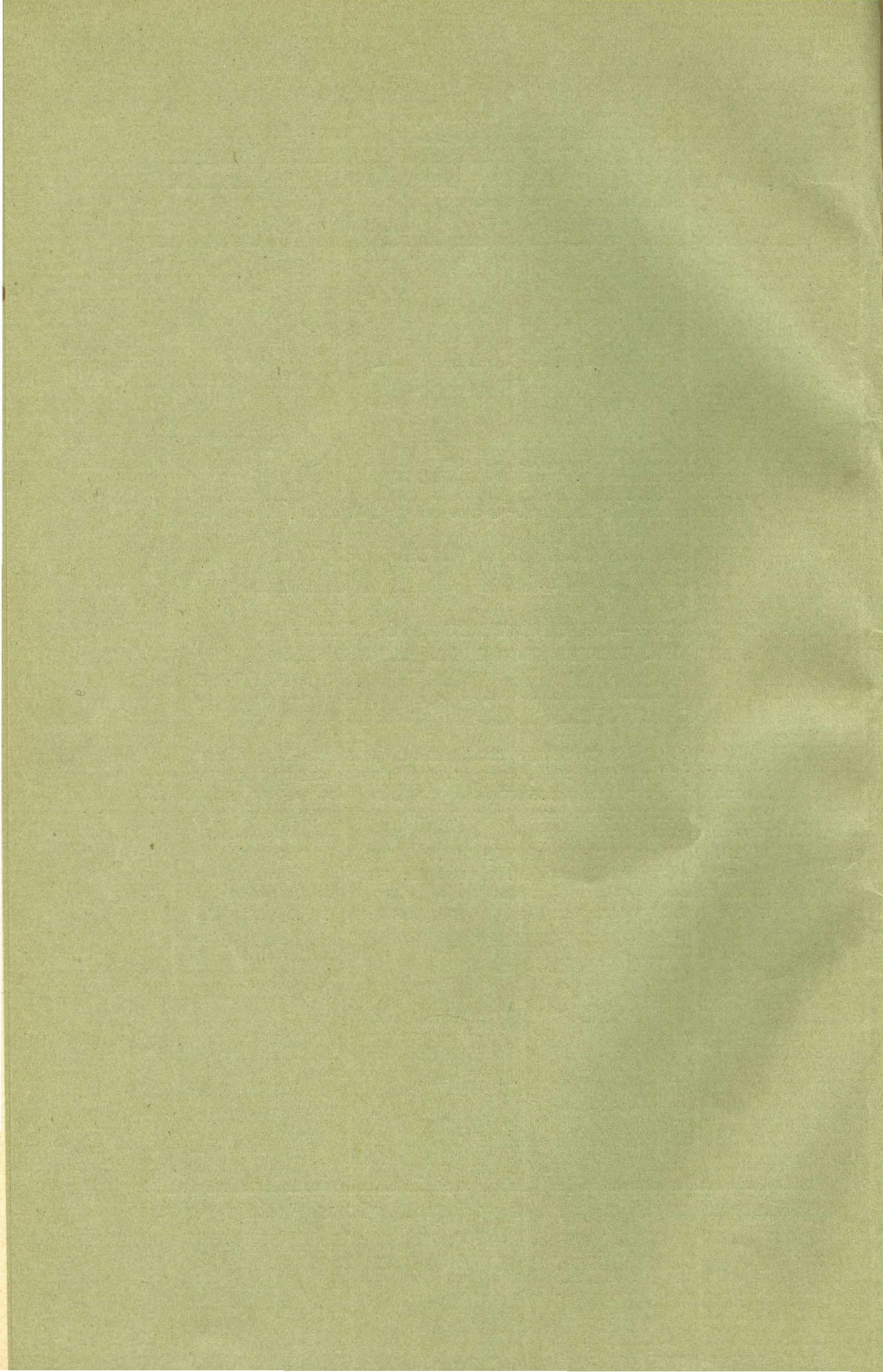
AZ 1928—29. TANÉVI BEIKTATÁSI ÜNNEPEN
1928 SZEPTEMBER 17-ÉN ELFOGLALTA

Dr. WOLKENBERG ALAJÓS

APOSTOLI PROTONOTARIUS, SZATMÁR-EGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÓPAP
ÉS SZENTSZÉKI TANÁCSOS, A HITTUDOMÁNYOK BEKEBELEZETT
DOCTORA, A KER. ERKÖLCSTUDOMÁNY NY. R. TANÁRA, AZ EGY-
HÁZI ÉKESSZÓLÁSTAN VOLT PROFESSORA ÉS VOLT EGYETEMI
HITSZÓNOK, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT ÉS SZENT ISTVÁN-AKA-
DÉMIA IGAZGATÓVÁLASZTMÁNYÁNAK ÉS AZ AQUINOI SZENT TAMÁS
TÁRSASÁGNAK TAGJA, AZ ORSZÁGGYŰLÉS FELSŐHÁZÁNAK ÉS AZ
ORSZ. KÖZOKTATÁSI TANÁCSNAK TAGJA, A HITTUDOMÁNYI KARNAK
HÁROM ÍZBEN VOLT DÉKÁNJA, AZ EGYETEMNEK E. I. RECTORA.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA, MÚZEUM-KÖRÚT 6. SZ.
1928.

94. 4.

MAGYARORSZÁG
MAGÁNJOGI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK
ETHIKAI VIZSGÁLATA.

BESZÉD

MELLYEL

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR
PÁZMÁNY PÉTER-TUDOMÁNYEGYETEM

RECTORI SZÉKÉT

AZ 1928—29. TANÉVI BEIKTATÁSI ÜNNEPEN
1928 SZEPTEMBER 17-ÉN ELFOGLALTA

Dr. WOLKENBERG ALAJÓS

APOSTOLI PROTONOTARIUS, SZATMÁR-EGYHÁZMEGYEI ÁLDOZÓPAP
ÉS SZENTSZÉKI TANÁCSOS, A HITTUDOMÁNYOK BEKEBELEZETT
DOCTORA, A KER. ERKÖLCSTUDOMÁNY NY. R. TANÁRA, AZ EGY-
HÁZI ÉKESSZÓLÁSTAN VOLT PROFESSORA ÉS VOLT EGYETEMI
HITSZÓNOK, A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT ÉS SZENT ISTVÁN-
AKADÉMIA IGAZGATÓVÁLASZTMÁNYÁNAK ÉS AZ AQUINOI SZENT TAMÁS
TÁRSASÁGNAK TAGJA, AZ ORSZÁGGYÜLÉS FELSŐHÁZÁNAK ÉS AZ
ORSZ. KÖZOKTATÁSI TANÁCSNAK TAGJA, A HITTUDOMÁNYI KARNAK
HÁROM ÍZBEN VOLT DÉKÁNJA, AZ EGYETEMNEK E. I. RECTORA.

BUDAPEST

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA, MÚZEUM-KÖRÚT 6. SZ.
1928.

3675/9226

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről“ van, a világosság Atyjától száll le reánk.¹ A tanév jó ajándék. Az időnek leple alatt azt adja, amit az ősi egyetemek sal sapientiae et vinum laetitiae-nek mondtak, a tudás és bölcsesség savát és a tudásért folytatott céltudatos és buzgó munka lelkes örömet. Az ilyen munkához az életnek az a kerete kell, melyet rendnek mondunk és a léleknek az az ereje, melyet önfegyelmezésnek és fegyelmezettségnek hívunk. De ez is az Úr ajándéka, aki Szentlelke által² szeplőtelen életutat biztosít annak, aki őrizi lelkét.

Azért, mikor ősi tudományegyetemünknek kapuit és tantermeit 6000 ifjú ember előtt megnyitjuk, hogy mint a világosság Atyjának képviselői és a tudománynak avatott papjai világosságot árasszunk és ifjúságunkkal együtt élvezhessük a felülről jött jó adományt és tökéletes ajándékot, a tanév jótéteményeit: állapotunk és feladataink tudatában szenteljük a tanévet arra, amié, és Annak, akié, tudományos munkára és a világosság Atyjának: litteris et luminum Patri.

Munkánknek műhelye az iskola, az egyetem. Az a szentély, mely tulajdonképen sohasem kész. A fejlődés géniusza él benne és a javítás és emelkedés törekvései szünet nélkül röpködnek körülötte. Ha bármiféle szervezést hajtottunk végre rajta ma, holnap már ismét új eszmék, szükségek és törekvések ostroma jelentkezik vele szemben.

Ez az ostrom jöhet kívülről. És így is figyelemreméltó. A politikát nem említem és mellőzni fogom és

¹ Jak. 1. 17.

² Példab. 16. 17.

kívánom. De a magasan járó és rohamosan fejlődő szellemi életnek mindig megvannak az iskola, a főiskolák és egyetemek életével és munkájával szemben is igényeik és követeléseik. Sokszor jogosak, máskor hangsúlyosabbak, mint igazoltak.

És az iskola, amint nem zárhatja be kapuit a tudásnak és műveltségnek még a nemzedékeknél is átütőbb szomja előtt, úgy sohasem áll, nem is állhat közömbösen a szellemiség, az élet és a köztudat kívánalmaival szemben.

Csak hogy a külső hatás az iskolára, az előírások és szabályok még nem mindig fejlődés. A közélettől és a sokaktól annyira rettegett napi irodalomnak legtöbbször sugalmazott és tájékozatlan, sokszor igen silány kritikáitól kikövetelt formálódás még nem emelkedés. A természeténél, alapító oklevelénél és többszázados munkájának érdemeinél fogva önkormányzattal bíró egyetemünkénél, mint más autonómikus testületeknél is, a komoly és maradandó hatású, tehát egészséges és üdvös fejlődés attól függ, mily mélyen gyökereznek a fejlődés lehetőségei bent, az intézmény kebelében; vajjon a fejlődés tehetőségei számolnak-e a lehetőségekkel. Ha a kívülről kívánt formálódás bent az üdvös fejlődésnek azzal a céljával és első szabályával találkozik, hogy az esztétikai létező helyére, mely azt mondja: vagyok, amilyen vagyok, — az etikait teszi: leszek, amilyennek lennem kell; — és ha ez az elv és törekvés épen azoknak elve és törekvése, akik a tanító és nevelő feladatokat viselik és munkájukért a felelősséget hordozzák, a tanároké: akkor a formálódás emelkedő, a fejlődés maradandó és üdvös lesz.

Minden komoly törekvésnek oda kell tehát irányulni, hogy az iskola üdvének külső és belső tényezői megértsék egymást, fenntartás nélkül tiszteljék egymást és nem érdekeknek; hanem a közjónak gondolatában, akarásában és építésében egymásra találjanak.

Egyetemünk ép szellemében, mint épen előbb rámutattam arra, minden tisztelet és megértés megvan a

magasan járó szellemi élet, a tiszteletreméltó közvélemény, munkánk és üdvünk külső tényezői és követelményeik iránt. Ennek nemcsak eltűnnie, de szünetelnie és megfogyatkoznia sem szabad soha.

A belső tényezőknek pedig, az egyetem tanári közönségének, abban a felemelő, de súlyos öntudatban kell élniök, hogy a mi munkánkban reformok, irányok és rendszerek mellett fődolog mégis mindig a műhely mestere, a tanár marad. A tanárnak hitéből születik a tudományos, a védő és ítélő, az orvosló, a nevelő jó szellem. A mi lelkünkön kell keresztülmenniök a reformoknak és fejlődésnek. A mi munkás és gondos szellemünk-ből születik a jövő szellemi élet, mely folytatja az emelkedést, ahol mi elhagytuk. A tanárnak megállapodott és érzelmes jelleme a minta, mely szerint formálódik a művelt ember, sőt a korrekt és jó ember. Bizonyos, hogy az évek és évtizedek futásában a megszokás és megszokottság szürkesége borul az életünkre; sőt kezdettől fogva szemben találjuk magunkat azzal a köteles feladattal, sőt kényszerűséggel, hogy a tudományos foglalkozás mellett a képzés munkáit is teljesítsük, tehát évről-évre ismételjük önmagunkat, de még így is igaz, hogy a tanár jól rendezett és mindig figyelemreméltó szellemi kincset tart kezében. Fogyatkozásaik kétségtelenül mindig lesznek a tanároknak is, de épen azért, mert a múlt és a jövő közt állanak, mint a múlt szellemi kincsének birtokosai és osztogatói, a jövő fejlődésének munkásai, az élet munkáira születő és most képződő embernek és a világnak számára a legfőbb jónak, a köztekintélynek a tanító és tanár időben és hatásokban a legelső képviselője. Ezért jár állásának és munkájának fenntartás nélküli tisztelet és megbecsülés, melyet magának a köztekintélynek veszélye nélkül sem kisebbiteni, sem negligálni nem lehet.

Épen ez a figyelemreméltó állapotunk tette és teszi természetessé, de egyúttal megtiszteltetéssé, magunk előtt pedig igen nagy értékke, hogy az egyetem tanárainak joguk van tradícióik szerint azt emelni maguk

főle kormányzóul, inter pares primussá, akit erre avatottnak látnak. És másfelől nem lehet a tanári foglalkozásnak nagyobb megtiszteltetése, mint alkalmasnak találtatni és megválasztatni a summus praeceptor tisztére.

A corona civica, melyet a polgárok így adnak polgártársuknak, annál értékesebb, mert a választót sem rokonszenvek, sem érdekek nem vezethetik, mikor maga fölött is a tekintély, a részrehajlatlan önállóság és függetlenség erejét adja a választottnak: egyénre szavaz, de a közjót szolgálja, célozza és az elvet honorálja. Viszont a megválasztottnak a kitüntetés egyúttal elháríthatatlan súly és így abban semmi sem szól sem személyes vágyaihoz, sem hiúságához: az tőle munkát, érdektelenséget, tárgyilagosságot és — áldozatokat követel.

Ebben a tudatban és ebben a gondolkodásban köszönöm meg tanártársaimnak és elektoraiknak a bizalmat, mellyel egyetemünk rektori székébe emeltek. Köszönöm, mint életemnek legnagyobb kitüntetését, de köszönöm azt mint súlyt és erőim legnagyobb próbáját is. És azt gondolom, legméltóbban és tanártársaim várakozásai szerint legjobban azzal leszek hálás nekik, ha írott és nem írott törvényeinknek, hagyományainknak és törvényerejű szokásainknak szigorú megtartásában, önkormányzatunk tiszteletében és védelmében minden időmet, erőmet és akarásomat az egyetem ügyeinek szentelem, és odaadó érzéssel azt kívánom tanártársaimnak, amit Pázmány esdett Esterházy Miklós nádornak: Istenemet buzgó szívvel kérem, az kegyelmetek gondolatit és tanácsit vezérelje minden üdvösséges jókra. (Hanuy: Ep. Collectae Card. Pázmány II. 147.)

Ifjúságunkhoz, mint a multban mindig, úgy változatlanul most is, az igaz javára szolgáló legteljesebb készség, mint legnagyobb értékünk iránt komoly tisztelet és mély szeretet fűz és ennek szellemében akarom kezelni összes ügyeit. Örvendve becsülöm meg minden törekvését, becsvágyát, tehetségességét, magyar lelke

buzdulásait, azt a páratlan szépséget, mely őt ifjú és üde valójának szemléletében mindnyájunk örömévé és reményévé teszi. Fájna, ha atyai barátja helyett bírāja kellene lennem, ha valamikor is más utakra lépni látnám, mint amelyeket hivatása, rendünk, fegyelmünk és — szeretetünk neki kijelöl.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak megerősíttetésemet köszönöm meg és képviselőjét mindnyájunk nevében tisztelettel üdvözlöm. A díszes nagyközönséget pedig, mely egyetemünk mai ünnepén mellénk állva az egész magyar társadalomnak megbecsülését bizonyítja irántunk, köszöntöm és a megjelenteknek egész közgyűlésünknek, tanároknak és ifjúságunknak nevében benső köszönetet mondok.

*

Egyetemünk hagyományaihoz tartozik, hogy a beiktató ünnepen Istennek szava után, mely a Veni Sanctéban és a legszentebb áldozat misztériumában szólott hozzánk, a rector szót emel és szaktárgyának, illetőleg a tudományos vagy az egyetemi élet kérdéseinek köréből, vagy pedig közéleti kérdésről előadást tart. Nekünk hagyományainknak, törvényeinknek, legyenek azok írottak vagy nem írottak, törhetetlen tiszteletében, sőt védelmében kell élnünk, és ezért örvendő kérek szót az igen tisztelt közgyűlésen, hogy betöltsen atyáink szabályát, de egyúttal hogy nemzeti életünk egyik nagy tényét méltassam, és pedig éppen szaktárgyamnak, a katolikus erkölestudománynak világítása mellett.

Magyar közéletünknek említettem nagy ténye, mely a tarlott nemzetben lévő hatalmas életerőnek egyik jellegzetes előretörése a romok alól és egyúttal marandóságra számító teljesítménye, 1928 március 1-én került a nyilvánosság elé: Magyarország Magánjogi Törvénykönyve.

Ma csak tervezet, indokolása sem kész, még át kell mennie a szakbíráló elvi és aprólékos vizsgálatán, a törvényhozás kemény kezén, de tény, mely mindnyájun-

kat érdekel, egész közéletünket nem kevésbé érinti, mint bíróságainkat, melyeknek munkájára ennek a kodifikációnak szelleme és iránya máris hatást gyakorol. Már nem az első tervezet: 1848 óta szakadatlanul sürgették ennek a kódexnek megalkotását és az utolsó 28 év alatt ez a tervezet már a harmadik. Azonban ebben épen úgy, mint elődeiben, a nemzet ezeréves életének szokásjogi és törvénykezési szabályai készülnek megszilárdítást nyerni.

Azért a tervezet megjelenése nagy esemény közéletünkben; jelentőségét még azok sem vonhatják kétségbe, akiknek a kodifikáció ellen aggodalmaik vannak.

Ismerem ezeket az aggodalmakat. Azokét, akik a szabad bírói jogfejlesztést nagyobbra becsülik a merev megállapítást nyert törvényi jognál, mert amaz jobban simul az élethez, mint emez. Elismerem azt is, hogy a Királyi Curia az utolsó évtizedek alatt heroikus munkát végzett a jogfejlesztésben¹ és így az új kódex megjelenése és illetőleg törvénné emelkedése ma kevésbé égetőnek látszik, mint évtizedek előtt volt. Viszont azonban különösen az nem tarthatja eszményi állapotnak magánjogunk hézagossá és szakadozott állapotát, akinek azt tanítania kell vagy aki arra van hivatva, hogy érvényesítse azt a drámailag dolgozó élet különböző, olykor kritikusan előállott eseteiben. Emellett a jogbiztonság szükségessége is a kodifikáció mellett szól.

Vannak, akiket a tervezet megjelenése és esetleges törvénné emelkedése konsternálni látszik abból az okból, hogy ez a kodifikáció megbontja a jogegységet az elszakított magyar területekkel, a durván széttagolt magyarsággal. Nagyon tiszteletreméltó aggodalom, melyet a Királyi Curia elnöke is nem egy ízben kifejezett, magán tárgyalások pedig közkeletűvé tettek. A jogegység azonban ezelőtt sem volt teljes, Erdély pl. kívül esett rajta. Törvényhozásunkat továbbá, melyet pedig

¹ L. *Döntvénytár* kötetei, eddig XX kötet. (1927. Grill.) Szerk. *Térffy Gyula* dr. — *Vadász Lajos* dr.: Magánjogunk főbb elvei és az új jogfejlődés. I. 1926. II. 1927. Szeged.

az elszakított részekkel való egységnek és jogegységnek gondolata — úgy gondolom — nem szűnt meg hevíteni, az a szempont, mintha új alkotású vagy átalakított magánjogi törvényekkel megbontanók a megszállt területekkel a jogegységet, nem tartotta vissza ilyen törvények alkotásától.¹ Abban azonban aranyigazságot mondott a Királyi Curia elnöke, hogyha ezt a kódexet a világháború előtt megalkottuk volna, az ma igen erős összekötő kapcsolatot képezne a széttagolt magyarsággal, míg ha azt most léptetnők életbe, esetleg magunk veszélyeztetnők a fennálló szokásjogi kapcsolatot.²

Ezeknek és a még alább említendő aggodalmaknak dacára vállalkoznom kellett arra, hogy Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének ezzel a 3. tervezetével nyilvánosan is foglalkozzam. Ez nekem kötelességem és hivatásszerű feladatomban. Úgyis mint papnak és a haza polgárának, úgyis mint tanárnak.

Szaktárgyamnak, a katolikus erkölestudománynak tetemes részében a tanárnak állandóan kezében kell tartania magánjogi törvényeinket is és magyaráznia kell azokat, ha valóban az életnek akar képezni.³ A papságra ugyanis, de különösen azokra a papokra nézve, akik lelkipásztorokodásban munkálkodnak vagy ezenkívül is az emberek lelkiismeretének irányítói, mindig életszükséglet volt, hogy az állami törvényeknek, melyek alatt élünk, legfőbb intézkedéseit alaposan ismer-

¹ Pl. az 1927. évi XXXV. t.-c. a jelzálogról.

² Az országgyűlés felsőházának naplója. 1928. VI. 14.

³ *Hanauer A. István dr.*: A kölesönös igazságosság a kath. erkölestanban, különös tekintettel a magyar magánjogra. Budapest, 1909. — *Jehlicska F.*: A modern polgári jog és a ker. kath. erkölestudomány. Budapest, 1913. — *Giesswein*: Társadalmi problémák és keresztény világnézet. Bpest, 1907. — *Troplong*: De l'influence du christianisme sur le droit civil des Romains. Louvain, 1844. — *Allegre*: Le code civil commenté à l'usage du clergé. Paris-Lyon, 1888. I. II. — *Card. Gousset*: Le code civil commenté. Paris, 1886. — *Lehmkuhl*: Das bürgerl. Gesetzbuch des deutschen Reiches. Freib. 1911.

jék. Az egyházi kormányzat embereinek is nem kevésbé, mint a lelkiismeretek vezetőinek, szükségük van a világi törvények ismeretére és érvényesítésére, hogy éppen a lelkiismeretek nyugalmanak biztosítása végett, de a jó közrendért is dönteni tudjanak olyan kérdésekben, melyeknek eldöntése most már tételes törvényekben is le van fektetve.

Néhány kérdés: a házasság jogai és kötelességei,¹ a végrendelet-tétel,² az örökhagyó és élők viszonya, az örökösödés és az örökösök feladatai,³ a birtoklás és tulajdonjog jogi következményei,⁴ de általában véve a szerződések⁵ stb. mind olyan kérdések, melyekkel foglalkoznunk kell, és pedig nem kevésbé az állami jogalkotás, mint a kanonikus törvények szellemében. Nem szaladhatunk mindig a jog embereihez, nem várhatjuk be mindig a bírói ítéletet. A lelkiismeret erőszakosabban követelőzik, mint a közrend és hamarabb kap bántódást, mint a közrend megbolygatást. Sőt az emberi csalárdságok és igazságtalanságok nem is kerülnek gyakran más bíróság, mint a gyóntatószék ítélete elé.

Ezért nekünk, papoknak a polgári jog tanulmányozását elhanyagolni annyi volna, mint kompromittálni a mi fenséges tisztünket, veszélyeztetni azoknak békéjét és üdvét, akik ránk vannak bízva, azokét, akik hozzánk fordulnak, mint a tudomány őreihez, a tanácsadás és irányítás hivatott embereihez.

Mint tanárnak itt két feladatom van. Az egyik a mai. Ma csak azt kell szemügyre vennem, minő viszonyban áll a tervezet a természetjoggal és az evangéliumi törvénnyel. Ezt is jóformán csak elméletileg kell vizsgálnom, mert a munkálat még csak tervezet. Ha törvénné lesz, feltéve, hogy sem az idő, sem az erő nem fognak hiányozni, beáll a másik kötelesség, a törvény-

¹ MMT. 111—124. §§.

² U. o. 1827—1872. §§.

³ U. o. a IV. rész csaknem egészen.

⁴ U. o. II. rész.

⁵ U. o. a III. rész.

könyvet elsősorban paptestvéreim számára részleteiben magyarázni.

Az ilyen szemlélet maguknak a jogtudósoknak és a jog gyakorlati embereinek sem lehet közömbös. Nekik is meg kell gondolniok, vajjon a tervezet ethikai szempontból is az-e, aminek lennie kell. A törvényalkotás ugyanis még nem jogalkotás. Jogalkotás és így jó törvény az lesz, melyben nem a kodifikátorok szövik a jognak örök fonalát, hanem a nagy szövőmester, az emberek közössége egy nagy erkölcsi szintézisben alkotja meg a cselekvés szabályait. Hogy a szabály, a törvény joggá váljék, annak formszerű feltétele ugyan az állami akarat, de a törvény helyességének, sőt igazságosságának értékmérője nem lehet más, mint az uralkodó erkölcsi meggyőződés a törvénynek és épen ennek a törvénynek szükségességéről és igazságosságáról. Ámde az emberek államilag rendezett közössége természetjogi intézmény, a keresztény társadalom evangéliumi alkotás. Az uralkodó erkölcsi meggyőződés tehát természetjogi normákból és az evangéliumi törvények alapján fejlődik ki és ezért az állami törvény és másfelől a természetjogi törvény és evangéliumi törvény közt, melyeken az állam és a társadalom és életük épül, szoros és összhangzó kapcsolatnak kell lennie.

Attól a szemlélettől, mely a jogban és illetőleg egy kodifikációban az ethikait keresi, nem riaszthat vissza az a dekadens irány, mely a természetjoggal szemben előbb erőszakosan, utóbb a megtévesztett közhangulat és tudományos iskolák által befolyásolta a szellemeket. Akik a jogot mint a kényszer rendjét fogták fel és a tárgyi jogot a kényszerrel biztosított szabályok összességének mondták, azok többnyire elválasztották egymástól a jog és erkölcs területeit, mint az egész Kantiskola. Sőt ezeket egymástól függetleneknek állították. Ezt a szétválasztást némelyek egészen odáig vitték, hogy a jog és erkölcs viszonyát ellentétesnek mondták.

Ezzel szemben a jog és erkölcs viszonyában alapvető az, hogy mindkettő a szabály, a norma fogalom-

köréhez tartozik, mindkettő a magatartás módját fejezi ki, illetőleg azt szabályozza, és mindkettő beletartozik az erkölcsi rendbe.

Az erkölcsi rendbe ugyanis beletartoznak mindazok a törvények, melyek természetüknél fogva a lelkiismeretben köteleznek és következőleg nem hághatók át anélkül, hogy lelkiismeretbeli köteleességet ne sértenénk. De a jogi kötelmek nemcsak kényszerűségi szabályok, melyeknek az erősebbtől való félelemből vetjük alá magunkat, hanem lelkiismeretben kötelező törvények. Tehát beletartoznak az erkölcsi rendbe.

Ezt a tételt nem kell bizonyítani, mert nem kell bizonyítani az emberi tekintély szükségességét és jogosságát. De nem kell érvekkel védeni sem azt a tételt, hogy az emberi törvények lelkiismeretben kötelező törvények, mert nem kell védeni azt, hogy a törvényhozó lelkiismeretben kötelezheti és kötelezi is alattvalóit törvényei megtartására még abban az esetben is, ha világnézetéből kihagyná Istent és a lelkiismeretet is.¹ Végül elejteni sem szabad a tételt, amint nem lehet elejteni azt, hogy emberi közösségek és társaságok megállását és fennmaradását, ha nem kizárólag, de elsősorban és alapvetőleg csak erkölcsi viszonylatok, csak valódi, tehát lelkiismereti kötelezettséget tartalmazó törvények biztosíthatják.

Épen abban van a törvényes úton létrejött törvénynek igazi ereje, hogy az általa támasztott kötelezettség — kikényszeríthetősége mellett és felett is — mindig erkölcsi tényező és erő marad, mely a lelkiismereteket mozgatja és azoknak munkáját biztosítja. Szent Pál, akit Félix helytartó előtt emberi törvények megszégéséről és a jogrend bolygatásáról vádoltak, a váddal szemben lelkiismeretére hivatkozik: feddhetlen a lelkiismeretem úgy Isten törvényeinek, mint az embe-

¹ *Bouquillon*: Theol. Mor. Fand. Brugis, 1903. VII. II. n. 223. — *Card. Gousset*: Le code civil commenté. Paris, 1886. p. 3.

rek törvényeinek megtartásában.¹ És ugyanó vesszői alól, börtöne mélyéről engedelmességet követel a földi előljárók iránt nemcsak a büntető harag miatt, hanem a lelkiismeret büntelenségének javáért is.²

Az emberi törvények tehát beletartoznak az erkölcsi rendbe, azaz a jogrend maximái egyúttal az erkölcsi rend normái is és a jogrend az erkölcsi rendnek lényegi részét képezi. Nem minden erkölcsi törvény egyúttal jogi törvény, de minden törvényes úton létrejött jogi törvény egyúttal erkölcsi törvény is.

Ha a jogrendnek az erkölcsi rendbe tartozása a jognak igazi ereje és legnagyobb méltósága, viszont a jogrendnek elválasztása az erkölcsi rendtől a jognak és jogi törvénynek igazi tartalmuktól való kifosztatása, a jognak letörpítése. Annyi, mint a jogot külső kényszer-törvények összegévé tenni, annyi, mint nem erkölcsi erők által kormányozni akarni az erkölcsi embert, hanem kényszerűségek által akarni uralkodni rajtuk, melyek letörpítik magát az embert, de letörpítik a jogot is.

Ugyanehez a következtetéshez jutunk, ha a jogot nem tárgyi értelemben, hanem mint erkölcsi tehetéket, tehát alanyi értelemben vesszük. Csak valamely törvény alapján illethet meg bennünket a jog valamire, amely jogunkat mások tisztelni tartoznak. A jognak viszonyos fogalma és eredménye a kötelesség úgy, hogy jog jogi kötelesség nélkül nem képzelhető. De a kötelesség a törvény szülötte, tehát a jog, az erkölcsi tehetőség is az.

Az erkölcsi rend a Teremtő legsajátosabb alkotása. Benne van az örök törvényben, abban a tervben és világrendben, melyet a Teremtő a véges lényekből álló mindenségben megvalósítani akart és mely mint eszme és őskép Istenben öröktől fogva ott van. Az ő végtelen értelmiségében öröktől fogva megvannak nemcsak teremtményeinek eszmei ősképei, hanem megvan mindaz

¹ Csel. 24. 16.

² Róm. 13. 5.

is, ami teremtményeinek és teremtményei cselekvéseinek és mozgásainak rendjére és alapvető intézésére vonatkozik.¹ A törvény tehát nem egyéb, mint az isteni bölcsesség, mely a teremtmények cselekedeteit és mozgásait szabályozza és ezek által a teremtményeket rendeltetésükhöz vezeti.

És mivel az értelmes lényeknek ugyancsak a teremtés tényéből megvan az a képességük, hogy az isteni világtervet, a dolgoknak rendjét, főképen az erkölcsi főszabályokat, azt, amit természettörvénynek vagy jognak mondanak, főbb vonásaiban megismerjék, az ember és egész világa teremtése tényéből, szellemisége nagy ajándéka és egész lényege szerint tagja és birtokosa az erkölcsi rendnek.

Tehát a jogrendnek is. Ennek a lényege elsősorban az, hogy az embernek célja elérésében az eszközök szabad és független használatát biztosítsa, vagyis azt az erkölcsi hatalmat nyújtsa, hogy másokat azoknak az eszközöknek használatából kizárjon. De ugyancsak a jogrend és jog az alapja annak a szociális szükségességnek és ténynek, hogy az ember szabadon tölthesse be kötelességeit Isten és embertársai iránt. Ez által a szabadság által lesz az emberi cselekvés erkölcsi, de jogi ténnyé is.

Amiből az következik, hogy amint az erkölcsi rendnek és jogrendnek, úgy az azt kitöltő minden törvénynek is végső forrása az örök törvény, az isteni bölcsességnek nagy világterve, és hogy az emberi pozitív törvénynek akkor van meg több vagy kevesebb tökéletessége és kötelező ereje, ha egyezik vagy nem ellenkezik azzal a törvénnyel, mely az emberben és világában revelálódó örök törvényt jelenti, t. i. a természettörvénnyel. Leglényegesebb jogaink ugyanis, melyeket egy-egy magánjogi törvény biztosít, nem az emberi törvényhozó akaratából vagy kegyéből, hanem a természetjog alapján illetnek meg minket. Leglényegesebb kötelességeink, melyeket egy-egy kódex előír, végső sorban azért

¹ *Gonzalez: Tanulmányok sz. Tamás böles. III. 474.*

súlyosodnak reánk, azért követelik a szabad erkölcsi cselekvés tényét, mert a dolgok természetes rendje és ennek a rendnek alkotója, Isten kívánja.

Így kapcsolódik egymással lényeges és szükségképeni viszonyba a polgári törvény egyfelől, az erkölcs és vallás másfelől. Összhangjuktól függ az állami intézmények java, a társadalom üdve, a társadalom minden egyes tagjának egyéni és erkölcsi rendje.¹ Ezt mondta ki a régieknek klasszikus megállapítása: a jogtudomány az isteni és emberi dolgoknak tudománya, az igazságosnak és igazságtalannak ismerete. A törvény „aeternum quiddam“, írta Tullius Cicero, nem az emberek szelleme által kigondolt jó, nem a népek vélekedése által alkotott tény, hanem valami öröktől való, ami az egész világot a vezetés és tiltás bölcseségével kormányozza, tehát az istenség örök eszméje: ratio recta summi Jovis.²

Ez a meggondolás és ez a meggyőződés nemcsak kiáll mindennemű okoskodási próbát még a különféle iskolák és esetleges közhangulat dacára is, hanem felette szükséges épen egy kodifikáció alkalmából, mely ezer esztendőnek jogfejlődésére teszi rá a koronát és egyúttal alapjában véve századoknak készül és kell, hogy míg a reális élet szükségéhez simul, az emberi munkák ideális tökéletességére törekedjék.

Ez nem történhetik másként, mint a kodifikálóknak az által a komoly meggyőződése által, hogy a jogrendben az erkölcsi rendnek tökéletesen kell valósulnia, hogy a jogrendben az erkölcs képezi azt az archimedesi pontot, mely nélkül a legtökéletesebb jogi gépezet is tehetetlen. Mert a jog az erkölcsöt csak egyik részében pótolja és az erkölcsire rászorul úgy keletkezésében, mint érvényesülésében. A jog csak azt fogja meg, ami bizonyítható, de mennyi olyan aktus van az emberi életben, ami nem bizonyítható jogászilag. Ha tehát az emberek csak akkor cse-

¹ *Toullier: Le droit civil français, tom. I. — Stahl: Philosophie des Rechts, Heidelb., 1830. I. k. — Trendelenburg: Naturrecht auf dem Grunde der Ethik, 1868², Leipzig.*

² De leg. II. 4.

lekednének szabályszerűen, ha maguk ellen bizonyítékoktól tartanának, és nem lelkiismeretük javáért, a jog nem bírná sem erőben tartani, sem megmenteni a társadalmat. Hasonlóképen szükség van az erkölcsire a jogot alkotó és jogot szolgáltató egyénekben. Ha a törvényhozók nem végeznek erkölcsi munkát, tökéletlen a társadalmi gépezet. Ha a bíró nem az erkölcs szellemében kezeli a jogot, tompa karddal dolgozik és az ettől ütött seb többnyire gyógyíthatatlan és ezért mérgez.

Ezek az igazságok, a világi törvények Istentől eredettsége, jótevő hatalma, erkölcsi súlya, az egész jogrend megszenteltsége, az erkölcsi és jogrend legbensőbb viszonya van nyíltan elismerve Werbőczy Hármaskönyvében, és ez, ami, ha a szöveget és kifejezéseket tekintjük, hiányzik a jelen tervezetben.

Werbőczy Hármaskönyve¹ ajánlásába, prologusába, I. részébe stb. beletűzi Istennek nevét, akitől minden törvény származik. Rámutat arra, hogy aki a törvényt alkotta, olyan ajándékkal látta el az emberi nemet, amelynél nagyobb, üdvösebb az Istentől kívánni nem szabad.² Az igazságosságot „állandó és örökké tartó akaratnak“, a vallásos tisztelet, engedelmesség, megbecsülés, egyetértés, fegyelmezés, szeplőtelenység, segítő könyörületesség, szóval az erkölcsi és polgári erények forrásának és kapcsának mondja.³ A jogról Tullius Cicero után azt tanítja, hogy az metafizikai fogalmaknak, a jónak és igaznak mestersége vagy tudománya, a jogász pedig pap, azaz a szent törvények és a személyes jogok kiszolgáltatója.⁴

Hibáztam volna, ha kath. theologus létemre jogász testvéreim előtt Werbőczynek különben ismert felfogását fel nem elevenítem és arra, hogy a jelen tervezetben nincs meg a minden törvényhozók Urához való ez a ki-

¹ Magyar törvénytár. Bpest, 1897. 2. 21. 53. l.

² U. o. 9. l.

³ U. o. 21.

⁴ U. o. 23.

fejezett kapcsolódás, rá nem mutatok. Ez a hiány, ha nem a tervezetben, másutt pótolható.

Az imént hangsúlyozottan említettem, hogy a magánjogi tervezetnek kapcsolata a természetjoggal, mely a forrása, és így a jogrend megszenteltsége csak akkor nem világos a törvénytervezetben, ha pusztán a szöveget és kifejezéseket tekintjük. Mert különben a hozzáértő már mindjárt a *Bevezető szabályokban* észreveszi, hogy annak a 7. szabálynak mindegyike a természetjoggal való szoros összeköttetést jelenti már jóelőre, és mielőtt a tulajdonképeni intézkedésekre a kódex áttérne. A jó-hiszeműség és tisztesség, a méltányosság, a törvény és rendelkezés alapgondolata és szándéka, a törvények közti kapcsolat szelleme és ereje, a jog általános elvei, maga a törvényerejű szokás, sőt a cselekvőképesség megállapítása is, jóllehet a pozitív jog rendelkezéseinek is tárgyai, tulajdonképen mind természetjogi fogalmak és a jogi gondolkodás, megítélés és ítélkezés természetjogi alapjai és csak másodsorban a pozitív jog megállapításai.

A kodifikáció roppant anyagát tekintve, egyúttal pedig a jelen előadás szűk keretét, meg kell elégednem azzal, hogy a nagy anyagot ethikailag csak bizonyos általános szempontok szerint igyekezzem szemügyre venni egy-két szemelvénnyel. Ilyen szempont három képzelhető: I. a kölcsönös igazságosság és az erkölcsi érények szempontja; II. a társadalmi szempont; III. annak a szorosabb vagy lazább kapcsolatnak szempontja, mely a kodifikáció és az erkölcs között mutatkozik.

I. *Az igazságosságnak* a magánjogi kódexnek minden részében érvényesülnie kell. Egyenesen azt a feladatot tűzi maga elé a kódex, hogy a meglevő társadalmi és gazdasági rendet minél igazságosabb utakon tartsa és kiépítse. Legélesebben mégis a *Dologi jogban* (II. rész) és a *Kötelmi jogban* (III. rész) érvényesül az igazságosság. T. i. a magánjogok legnagyobb csoportja a vagyongog, mely dologi és kötelmi jogra oszlik.

Törvénykönyvben nincsen helyük jogbölcseleti fej-

tegetéseknek, éppen ezért Magyarország Magánjogi Törvénykönyve tervezetének készítői is a magánjogi rendelkezéseket nem jogbölcséleti alapon szerkesztették, hanem a művelt nemzetek törvénykönyveinek szem előtt tartása mellett legjobb belátásuk szerint fogalmazták meg azokat. A katolikus erkölcstan azonban nem mellőzheti a természetjogi alapokat; figyelembe kell vennie, hogy a tulajdonjognál szöbakerülő összes dolgoknak aquinoi szent Tamás szerint¹ igazi ura — az Isten, haszonélvezője pedig az ember, akinek élete célja elérésére joga van anyagi javakat birtokolni és használni.

1. A magyar magánjogi törvénykönyvtervezet *dologi* részében a 431. § így szól:

A tulajdonost a törvénynek és mások jogainak korlátai között teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti tulajdonának tárgyán. A tulajdonost az említett korlátok között különösen megilleti a szabad rendelkezés joga; joga van a birtoklásra, a gyümölcsszedésre és egyéb hasznok élvezetére és minden jogosulatlan behatás kizárására.

A 439. § pedig így rendelkezik:

A tulajdonos rendelkező jogánál fogva a tulajdon korlátai között tetszése szerint bánhatik dolgával és rendelkezhet a tulajdonjoga és a tulajdonba foglalt jogosítványok felől; nevezetesen átruházhatja és korlátolt dologjoggal terhelheti tulajdonát, a benne foglalt egyes jogosítványok gyakorlását másnak átengedheti, le is mondhat tulajdonáról anélkül, hogy másra átruházná.

A tervezet tehát a magántulajdont tartja fenn. Nagyön jól tudjuk, hogy a szocializmus az anyagi javakat termelési és használati javakra osztja fel és a magántulajdon jogát a termelési javak fölött nem ismeri el, hanem csakis a használati javak felett. Kifogásolja, hogy a termelési eszközök a tőkésosztály magántulajdonába kerültek és így a munkásosztály kizárólag munkaerejére van utalva, amelyet a tőkéseknek kénytelen áruba bocsá-

¹ Summa theol. 1. qu. 13. a. 7. ad. 5., 2. 2. qu. 66. a. 1. 2.

tani. Bár nem állítja, hogy a termelési javak magántulajdona minden időben jogtalan volt volna, de — szerinte — a mai gazdasági viszonyok között a termelési javaknak csak kollektív bírása egyeztethető össze a közjával.

Ezzel szemben feljegyezzük, hogy a szociáldemokráizmus szörnyszülöttje, a kommunizmus a magánjogot is megbecstelenítette, megsemmisítette a magántulajdont, lopás, fosztogatás, gyilkolás és hamispénzgyártás mellett növelte a nyomort, szenvedést és szegénységet. Ezt sohasem feledjük. S ezért magánjogunkat is minél teljesebb erkölcsi tartalommal kell telíteni és meg kell védeni minden destruktív iránytól. A magántulajdon évezredek óta áll fenn. Maga Menger is meg volt győződve, hogy „das Eigentum ist ein ewiger Begriff“. Mivel minden jogi rendelkezésnek ideálja az igazságosság, a magánjogban rejlő igazságosság pedig a természetjogban gyökerezik, kénytelen vagyok konstatálni, hogy a földbirtokrendezés folytán a magántulajdon elve csorbát szenvedett. E szociális jellegű eltolódás a magánjogi igazság rovására menne, ha a háború előtti tulajdonos nem kapná meg a teljes egyenértéket. Gazdasági dolgok, erők és tényezők sem szakadhatnak el az erkölcsi alaptól és tartalomtól, mely az ember egész világán uralkodik és az emberi létet annak kezdetétől fogva az igazságosság felé orientálja.

A nomád törzseknél a történelem tanítása szerint volt bizonyos mértékben közös tulajdon, de a fejlettebb társadalmi életben csak a magántulajdon nyújthatja az embernek azt, amire teljes elhelyezkedése céljából szüksége van. Az emberiség erős szaporodása, az intenzív termelés és az észszerű és takarékos fogyasztás szükségessége, az ember szabadság- és rendszeretete, a tudományok és művészetek fejlődése és emelkedése és az emberi tökéletesedés csak magántulajdon mellett érhetőek el. Ez tehát természeti szükségesség és épen ezért a természet jogának követelménye, melyet a magánjogi törvénykönyvnek, minthogy a természetnek alkotója az

Isten, megszüntetnie nem is szabad. Keresztény felfogás szerint ma is jogosult tehát a termelési javak magántulajdona épen úgy, mint aquinoi szent Tamás idejében volt. A jelen javaslat ezt a keresztény erkölcsi felfogást érintetlenül hagyja. E keresztény erkölcsi felfogás mellett azonban a tulajdonosnak észszerűen kell használni vagyonát és el kell ismernie mint etikailag is helytállókat azokat a korlátozásokat, melyeket az evangélium és a jogi törvény a tulajdonjog élvezetében eléje szabnak. Kerülnie kell az okatlan pazarlást, juttatni kell javaiból szűkölködő felebarátjának, mert — mint fentebb mondtam — a tulajdonjognál szóba kerülő összes dolgoknak igazi ura az Isten, az ember pedig csak haszonélvezője.

A tulajdonjognak egyébként számos oly korlátozását ismerjük, melyekről törvények és szabályrendeletek intézkednek. Építészeti, tűzrendészeti, lakás-szabályrendeletek, erdővédelmi, vízjogi, vadászati törvények, családi hitbizomány, műemlékek védelme, elidegenítési, megterhelési tilalom, elővételi és visszavásárlási jog, ki-sajátítási jog.¹

2. A magánjogi törvénykönyvtervezet 539—561. §-ai rendelkeznek az ingatlan tulajdonnak szerzése és megszűnéséről és 562—607. §-ai az ingó tulajdonnak szerzéséről. Az előbbinek jogcímei: az átruházás, növedék, elsajátítás, elbirtoklás s az ingatlan tulajdonnak megszűnése; az utóbbinak jogcímei pedig: az átruházás, elsajátítás, találás általában, találás magánlakásban, találás közhatóság, közforgalmi vasút, vagy más nyilvános közlekedési intézet vagy vállalat helyiségében, kincstalálás, természeti gyümölcsök és egyéb alkotórészek tulajdonának szerzése, átalakítás, egyesítés és vegyítés, elbirtoklás, ingó dolgok tulajdonának megszűnése.

A rövidre szabott idő és a tárgy terjedelme nem engedi meg, hogy az egyes jogcímekkel behatóan fog-

¹ MMT. 691—711. 509—538. 541—547. §§.

lalkozzam. Csak egy szerzési címet emelek ki: az ingók és ingatlanok elbirtokolását. A tervezet 549. §-a így szól:

Elbirtoklás útján megszerzi az ingatlan tulajdonát, aki az ingatlant sajátjaként 32 éven át szakadatlanul birtokában tartja, kivéve, ha a birtokot rosszhiszemben szerezte meg.

Rosszhiszemű szerző az, aki bűncselekménnyel vagy vétkeken tilos önhatalommal jutott az ingatlan birtokába.

A tervezet 603. §-a eként rendelkezik:

Elbirtoklás útján megszerzi az ingatlan tulajdonát, aki az ingót sajátjaként 32 éven át szakadatlanul birtokában tartja, kivéve, ha a birtokot rosszhiszemben szerezte meg.

Rosszhiszemű szerző az, aki bűncselekménnyel vagy vétkeken tilos önhatalommal jutott a dolog birtokába.

Ingatlannál azonban (550. §) az elbirtokolás már 3 év elteltével bekövetkezik, ha a birtokos az ingatlan birtokot a tulajdonostól vagy jogutódtól oly szerződéssel szerezte, amelynek alapján a tulajdon feltétlen átruházását követelheti vagy legalább követelhetné, ha a szerződés az érvényességéhez megkívánt alaknak megfelel és egyszersmind a tulajdonért esetleg járó ellenszolgáltatást teljesítette vagy teljesíti. De megszerzi (551. §) a tulajdont elbirtoklás útján az is, aki az olyan ingatlant, mely a törvény értelmében gazdátlanvá vált, előbb, mintsem a község az ingatlan tulajdont a saját részére elsajátítás útján megszerezte volna (548. §), 3 éven át szakadatlanul birtokában tartja. Aki az ingatlant valamely időtartam kezdetén és végén sajátjaként birtokában tartotta, arról az a vélelem, hogy a közbeeső időben is birtokosa volt a dolognak (552. §).

Ingóknál (604. §) 3 év elteltével következik be ez az elbirtoklás, ha a birtokos a birtokot oly átruházás útján szerezte, mely a tulajdon megszerzésére csak azért nem vezetett, mert jogalapja a megkívánt jogügyleti alak hiánya miatt érvénytelen volt, vagy mert az ingó dologot nem a tulajdonostól szerezte és szerzése ingyenes volt,

vagy oly ingóra vonatkozott, amelynek birtokát tulajdonosa erőszak vagy fenyegetés következtében, vagy egyébként akaratán kívül vesztette el.

Tehát (604. §) ezen az alapon nem szerez tulajdont, aki birtokának szerzésekor tudja, vagy csak súlyos gondatlanságból nem tudja, hogy a dolog nem az átruházó tulajdona, vagy aki arról utóbb a 3 éves elbirtokolás idejének eltelte előtt értesül. A birtokolás idejének számítására (605. §), az elbirtokolás nyugvására és félbeszakadására megfelelően ugyanaz áll, mint az ingatlan elbirtokolása tekintetében.

A jogok az eszményi világban örökkévalók és elévülhetetlenek, hiszen azoknak kútforrása az Isten. Az idő tehát a jogot meg nem gyengítheti és épen ezért a törvény azon rendelkezését, hogy a birtokos bizonyos idő elteltével tulajdonossá lesz, erkölcsi szempontból, ha a jogot tisztán eszmeileg vizsgáljuk, aggodalommal analizálhatjuk. Ámde ez az aggodalom menten eloszlik, ha a jogot nem eszményi magaslattól tekintjük, hanem abból a szempontból, hogy az emberi békés társadalmi élet, a rendezett társadalmi viszonyok érdekében arra feltétlenül szükség van. Különben vége nem volna a vitáknak és pereknek. A természet rendje ez és épen ezért a természetjog velejárója. A keresztény erkölcstan a római joggal halad egy vágányon, amidőn az elbirtoklás első kellékét abban látja, hogy a dolog elbirtoklásra alkalmas legyen. Laikus pl. egyházi dolgot el nem birtokolhat. Második kellék a jóhiszem. A törvény nem részesíti jogvédelemben a bűncelekményt, vagy „a vétkesen tilos önhatalmat“. Csalással, csellel, erőszakkal a jogtalanul szerzett dolgot nem lehet elbirtokolni. A birtokot jóhiszemmel kell megszerezni s az elbirtokolási idő alatt mint saját dolgot birtokban tartani. Ha időközben pert indítanak a birtokoló ellen, akkor jóhiszeműsége a törvény szerint is megszűnik és a birtokolás félbeszakad. Harmadik kellék a jóhiszeműleg vélt jogcím, mely különben csak látszólagos, mert ellenesetben nem volna szükség az elbirtoklásra. Negyedik kellék a tényleges bir-

tokolás. Bár a pozitív törvény nem akar jogvédelmet nyújtani a rosszhiszeműségnek, mégis a hosszúidejű elbirtokolásnál a vagyonsbiztonság, a szerződések biztossága és a perek elkerülése végett az elbirtokolás egész tartamára nem követeli meg a jóhiszeműséget (549. és 603. §); a keresztény erkölcstan szempontjából ezt ugyan igazolni nem lehet, de gyakorlati helyességét nem lehet tagadni s épen ezért el kell fogadni.

3. A telki szolgalmaknál a keresztény erkölcstan a természetjog alapján azt kívánja, hogy a szolgáló telek tulajdonosa a szolgalom tartalmát mértéken túl ki ne terjessze. A pozitív törvény sorra veszi a telki szolgalmakat, így a gyalogút, szekérút, marhacsapás, a világosság, kilátás szolgalmát, az ablak, a pince szolgalmát stb.; intézkedik a telki szolgalom szerzéséről, megszűnéséről s gyakorlásáról s a telki szolgalom védelméről (522—538., 609—639. §§). A keresztény erkölcstan szempontjából ezek az intézkedések nem kifogásolhatók.

A személyes szolgalmaknál a haszonélvezet szerzését, megszűnését, a haszonélvező jogait és kötelességeit, a tulajdonos jogait és kötelességeit, a jog és vagyon haszonélvezetére vonatkozó különös szabályokat, a haszonélvező és tulajdonos jogait és kötelességeit a haszonélvezet megszűnése után és a haszonélvezet védelmét a 638—683. §§ szabályozzák. A keresztény erkölcstan szempontjából helytálló intézkedések. Csak helyeselhető a javaslat azon intézkedése, hogy a haszonélvező köteles a haszonélvezet tárgyául szolgáló dolog eddigi gazdasági rendeltetését fenntartani. Nem szabad a dolgot átalakítani vagy lényegesen megváltoztatnia (647. §).

4. A zálogjogokra vonatkozó intézkedések (728—912. §: jelzálogjog szerzése és megszűnése, rendelkezés a megszűnt jelzálogos követelés ranghelyével, a jelzálog terjedelme a követelés tekintetében, a jelzálog tárgyi terjedelme, a jelzálogi fedezet biztonsága, a jelzálogos hitelező kielégítése általában és bírói úton, különös szabályok az egyetemleges jelzálogjogra, biztosítéki jelzálogjog, keretbiztosítéki jelzálogjog, telekadósság,

ingó dolog zálogjoga, a kielégítési jog érvényesítésének módja, a zálogjog védelme, törvényes zálogjog) a morális kritikát szintén kiállják.

Tisztelettel konstatalem, hogy az igazságügyminiszter úr a kódexjavaslatban műalkotást terjesztett a törvényhozás elé. A kódex főleg az élő magánjogot foglalja össze, tehát a dologi jogban is, egyes intézkedésektől eltekintve,¹ nem újít, hanem konzervál. A kodifikátor maga így jellemezte működését és a kódexet: üzenet az igazságról, mely „a népek békéje, a haza védelme, a nemzet erőssége, a lankadók ápolója, az emberek öröme, a levegő mérséklése, a tenger csendessége, a föld termékenysége, a szegények vigasztalója, a fiak öröksége, a jövő boldogság reménye“. Ezer sebből vérző, megcsonkított hazánk igazi és megmaradó értékei tehát a tervezetben le-
tett és az igazságosságot védő javaslatok.

5. Tekintsünk bele néhány pillanatra a *kötelmi jog* körébe. A kötelmi jog egész terjedelme alig változott, mert amíg a szerződés személyi kellékeire vonatkozó rendelkezések (8—38. §§) a személyi jogba vitettek át, másfelől az örökség vételére vonatkozó jogszabályok (1438—1466. §§) a kötelmi jogba kerültek át.

A szerződések tárgyát veszem itt vizsgálat alá. Úgy a természetjog, mint a keresztény erkölcstan megkívánják, hogy a szolgáltatás lehetséges legyen; ha lehetetlen, akkor a szerződés nem érvényes. Az erkölcstan fizikai és erkölcsi lehetetlenségeket ismer. A világi törvényhozó ezt a megkülönböztetést nem ismeri. Megállapítja, hogy a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés semmis s hogy, amennyiben a törvény mást nem rendel, ez akkor is áll, ha a szolgáltatás csak az adósra nézve lehetetlen. Ámde ha az adós a szolgáltatás lehetőségéért jótállott, a szolgáltatás lehetetlensége nem érinti a jótállásból folyó kötelezettséget, kivéve, ha a hitelező a szerződés megkötésekor a lehetetlenséget ismerte (969. §). Lehetetlen, de lehetségessé válható szolgáltatás iránt arra az esetre,

¹ Biztosítéki jelzálog átruházása 789. §, telekadósság 807. §, jelzálog-adóslevél és telek-adóslevél 813. kk. §§.

ha lehetségessé válik, érvényesen lehet szerződni (970. §). Az a fél, aki a szolgáltatás lehetetlensége miatt semmis szerződés megkötésekor a lehetetlenséget ismerte, köteles a másik félnek a szerződés megkötéséből eredő kárát megtéríteni. Ez a kötelezettség azt a felet, aki a lehetetlen szolgáltatást ígerte, abban az esetben is terheli, ha a lehetetlenséget a szerződés megkötésekor nem ismerte ugyan, de kellő gondossággal ismerhette volna. Nem követelhet kártérítést, aki a lehetetlenséget a szerződés megkötésekor maga is ismerte, vagy csak súlyos gondatlanságból nem ismerte (971. §). A jó erkölcsbe vagy a közrendbe ütköző szerződés semmis (973. §).

Az erkölcsstan szempontjából ezek az intézkedések csak helyeselhetők. Természetesen a bíróság feladata annak a megítélése, hogy mely szolgáltatás erkölcsstelen és melyik nem az. A természetjog elveit a katolikus erkölcsstan világosan ismerteti. A különböző vallások erkölcsi rendszerének vagy rendszeri fogyatékosságának különbözősége azonban a bírói gyakorlatot ingadozóvá teheti és megeshetik, hogy a bíró érvényesnek tekint oly szerződést, mely a katolikus ember szemében érvénytelen és tilos vagy megfordítva. Gondoljunk pl. a *causa turpisra* (tiltott dologra) kötött szerződésekre, melyek bírói és theologusi nézetek szerint semmisek ugyan, de gyakorlatilag nem mindenkitől elfogadottan. Némelyek szerint a *causa turpist* betöltő fél követelheti szerződő társán az önmagában véve nem turpis feltétel betöltését. Emellett a közrendbe ütköző cselekedetek nem szükségképen erkölcsstelenek. Gondoljunk az egyesülési szabadság elvébe ütköző cselekedetekre, melyekből pl. a hatóságilag nem engedélyezett gyűlés megtartása nem szükségképen erkölcsstelen.

Általánosságban a keresztény katolikus erkölcsstan szempontjából nem lehet kifogást tenni azon intézkedés ellen, hogy semmis az oly szerződés, amellyel valaki jövőbeli vagyonának vagy ilyen vagyon hányadrészeknek átruházására, vagy haszonélvezettel terhelésére kötelezi magát (974. §). Ámde ha pl. az ünnepélyes foga-

dalmat még nem tett szerzetes jövőbeli vagyonát egyházi célokra kötné le szerződéssel, a szerződés — alaki érvénytelensége dacára — a szerzetest erkölcsileg kötelezné.

Játékból vagy fogadásból eredő követelést bírói úton nem lehet érvényesíteni. Az önkéntes teljesítés hatályos (978. §). Erkölestani szempontból a játék és fogadás igazságos szerződés, ha ez csalás nélküli és belső elhatározáson alapul. A világi törvényhozó sem tekinti a játékot és fogadást erkölestelennek, hanem úgy gazdasági, mint erkölcsi szempontból veszélyesnek, miért is bírói szankcióban nem részesíti azokat. Az adós érvényesen teljesíthet, a jogosult azonban nem perelhet. A játékkal és fogadással kapcsolatban szabályozni kellene a kódexnek a tőzsdeügyleteket, a különbözeti és díjügyleteket és a határidőüzletet is, melyek az erkölestan szempontjából alapos kifogások alá esnek és dacára annak, hogy a tőzsde igen hasznos intézmény, amely nélkül modern közgazdasági élet nem is képzelhető, igen nagy károkat okoznak.

A kódex egyébként minden részében azt hirdeti, hogy az egész gazdasági életen az igazságosságnak és az erkölcsnek kell uralkodnia. Minden, ami az erkölcsnek ellene van, csak múló életet él, pusztulásra van ítélve, mert nincs talaja a lelkiismeretekben s így a néplélekben. Sajnos, kötelmi jogunk terén a hűség és bizalom követelménye, a kötelmi jognak két legfőbb oszlopa, sok tekintetben megingott. Példája ennek a valorizációkérdésnek nagy komplexumában észlelhető tétovázás és bizonytalanság, melyet az állam pénzügyi egyensúlyával sem lehet menteni. A közérdeknek az igazsághoz kell igazodnia, már pedig az nem igazság, hogy az államérdek sok százezer ember által elszenvedett igazságtalanságból táplálkozzék. Ennek romboló hatása lehet. *Justitia est regnorum fundamentum*. Egyébiránt a valuta elértéktelenedésének következményei a jogi élet minden területén jelentkeznek, tehát nem csupán a kötelmi jogban, hanem a családi és öröklési jogban is.

II. *Társadalmi szempontból* a kodifikációnak különösen azok az intézkedései vizsgálandók etikailag, melyek az egyéni szabadságra (és a tulajdon biztonságára), ezzel együtt az emberi méltóság védelmére, a munka és munkás jogviszonyaira, a polgári egyenlőségre, a család- és gyermekvédelemre, az öröklés rendjére vonatkoznak. Ezeknek egy része a kodifikáció I. és IV. részében van, de egy részük a kötelmi jog (III.) fejezetébe is belevág.

Ez a tér az, melyen a kodifikációval szemben kiélezett aggodalmak jelentkeznek. Mintha korunk nem volna alkalmas a kodifikációra, mivel a háború s az azt követő idők tanulságai még nem bontakoztak ki, pedig ezek új jogrendszert követelnének. Mintha a kifejezetten konzervatív kormányzati irányzat nem alkothatna — mint mondják — reformkódexet. Ezekkel az aggodalmakkal szemben mind tudjuk és érezzük, hogy a háború s az azt követő idők nem termelték azt, ami egy kodifikációnál igen fontos, nem termelték új eszméket, ellenben teremtetek új és fájó nyomorúságokat, melyeknek leküzdésére az alapokat csakis a régi jogelvekben és jogszabályokban lehetett és kellett megtalálni, mint pl. a valorizálásnál. A kódex különben sem tűzte maga elé, mint már említettem, a reform gondolatait, hanem megelégedett azzal a szerény, de helytálló igényvel, hogy a gazdasági és társadalmi adottságokat rögzítse, fenntartsa és az igazságosság biztosításával a fejlődésnek nyitva tartsa.

1. Lehet, hogy egy radikális vagy reformirányzat egyes intézkedéseken változtatott volna. És az ethika még mindig elbírt volna pl. azt, hogy a teljeskorúság határát a 24. életévről¹ a 21.-re vagy 20.-ra leszállítsák. Sőt az ethika társadalmi szempontból ezt javallhatta volna is. Az ethikai meggondolás itt az, hogy a teljeskorúságnak a 24. életévig való kitolása inkább a vagyonos osztályok érdeke, a vagyonos fiatalok tapasztalt könnyelműségének visszaszorítása, a korábbi teljeskorúság ellenben

¹ MMT. 1928. 16. §.

azoknak a tömegesebb osztályoknak van hasznára, melyekben a fiatalok 20—21. életévükben már többnyire önálló keresettel bírnak s így nem kívánatos, hogy önállóságukban és szerződképességükben korlátozva legyenek.

A 24. évvel beálló teljeskorúság szigorúbb felfogását enyhíti a 17. §, mely a nagykorúsítást megengedi a betöltött 18. életév után megfelelő kautélák mellett. Ebben új és ethikai szempontból kifogástalan a tervezet az az intézkedése, hogy a házasságkötés nagykorúsító hatását a férfira nézve is elismeri (16. §). Óvatos a tervezet 17. §-ának az az előírása, hogy nagykorúsítás előtt a gyámhatóságnak *meg kell hallgatnia* a nagykorúsítandó szüleit, anélkül azonban, hogy *beleegyezésük*, ami gyakran érdekeik ellen lehetne, a nagykorúsításhoz szükséges volna.

2. Ha radikális irányzat alkotta volna meg a tervezetnek a „Házasságon kívüli gyermek jogállása és eltartása“ c. fejezetét,¹ valószínű, hogy az eddig törvényteleneknek, most már házasságon kívüli gyermekeknek mondottakat, vagy legalább ezeknek némely osztályait a törvényesekhez még közelebb hozta volna. Nem hiszem azonban, hogy a tervezet rendelkezésein sokat tudott volna változtatni, föltéve, hogy a házasságot a társadalmi és nemzeti élet alapvető pillérének elismerte volna. Míg az előbbi tervezet 14 §-ban intézkedett a házasságon kívül születetteknek jogállásáról, ez a tervezet 20 §-ban teszi meg intézkedéseit, úgyhogy az intézkedések bősége és a kodifikálás szinte akribiás gondossága ellen még Menger Antalnak sem lehetne különösebb kifogása.² A német Bürgerliches Gesetzbuch (a Jugendwohlfahrtsgesetz idevágó szakaszait nem számítva) 14,³ a svájci Zivilgesetzbuch 26 §-t,⁴ a Codex Austriacus összesen

¹ I. r. 3. cím, 6. feje.

² Das bürgerl. Recht und die besitzlosen Volksklassen. Tübingen, 1908. XIX. XX.

³ 1705—1718. §§.

⁴ 302—327. §§.

15 §-t¹ fordít ennek az annyira súlyos társadalmi kérdésnek rendezésére. A francia Code civil 13 §-ban intézkedik e kérdésben; a 340. § a loi de fer, melynek értelmében a törvénytelen gyermek atyjának keresése tiltva van.²

Nem kell t. hallgatóságomnak eléje tárnom sem azt, hogy a házasságon kívül szülötteknek kérdése és jogállapota külön társadalmi és jogi problémát alkot, sem azokat a szempontokat, melyek szerint e kérdésben látni és ítélni kell. Nekem itt a tervezet előírásainak társadalmi és éthikai értékelése a tisztem.

A megcsonkított Magyarországon az összes szülötteknek az 1919—22. évek átlagában 7·9%-a,³ az 1923—1925. évek átlagában 7·6%-a, de 1925-ben 8·2%⁴, Budapest székesfővárosban 1925-ben 19·7%-a volt házasságon kívül szülött.⁵ Nagy tábor ez, bűnöző szülőknek és elhanyagolt, rosszul nevelt gyermekeknek, elégedetlen, testi-lelki fogyatkozásokban szenvedő megnőtteknek a világa, mely ellensége a társadalmi rendnek és veszedelme, terjesztője az erkölcsi méetelynek. Gyilkosságok, öngyilkosságok, gyermekelhajtás, lázítás, kerítés, a prostitúció posványa a kísérő szomorú jelenségek . . . A társadalom pedig fizet, fenntartja a bűnözők számára kórházait, elhagyott gyermekek otthonait stb. stb.

A meglevő társadalmi kérdés megoldása legnagyobb részben azoktól a törvényektől függ, melyekkel a törvényhozás a törvénytelenek jogviszonyait rendezi. Ennek a törvényhozásnak pedig szükséges alapjai a társadalom javáért az embervédelem és embermentés jogi és erkölcsi alapelve; továbbá a közélet és közfelfogás erőben és tisztaságban tartása, végül, de nem utolsó helyen, a há-

¹ 155—159. 163—171. 754. §§.

² Allegre: Le code civil commenté à l'usage du clergé, Paris-Lyon, 1888. 2 kötet, I. 359. kk. Card. Gousset: Le Code civil commenté, Paris, 1886. 120. kk.

³ Stat. Évk. 1919—20. Bp., 1926. 24. lap.

⁴ Stat. Évk. 1923—25. Bp., 1928. 33. lap.

⁵ Bpest szfváros stat. és közigazg. évk. 1926. 111. lap.

zasságnak, mint a társadalom pillérének, sőt mint isteni intézménynek szentül és magasban tartása a bűnös viszonyok felett.

Ezeknek az alapelveknek a Tervezet előírásai általában megfelelnek. A tervezet atyát, illetőleg fenntartót keres a gyermeknek,¹ a természetes atyától származó eltartás kötelességét a gyermek 16. évéig nyújtja ki és utat nyit a további eltartásra is, még pedig gondos és bőkezű előrelátással.² Ennek az eltartási kötelezettségnek helyét az atya kötelezettségei közt a legpontosabban elhelyezi,³ a szolgáltatásokat határidőre rendezi, az atya örököseire is kiterjeszti,⁴ sőt — indokolt esetben — az atya szülőjét mint kezest állítja be az atya kötelezettségének biztosítására.⁵ Rövidebben, de hasonló pontossággal gondoskodik a tervezet az anyának járó kártérítésről és ennek ellátásáról.⁶ Ami tehát a gyermeknek fizikai ellátottságát és az anyának járó kártérítést illeti, erről a tervezet etikailag is helytállóan gondoskodik. Az a bírói bölcseségre, jogérzetre és erkölcsi érzékre tartozott eddig is és fog tartozni a jövőben, miként egyeztetni össze az eltartás megállapításában azt a meglehetősen divergens két szempontot: a (többnyire) aránylagosan vagyonos atya kereseti és vagyoni viszonyait az anya (legtöbbször alacsony) társadalmi állása szerinti ellátással.⁷ Ennek a két normának egymás mellé állítása, bár további kétségek és fontolgtatás elé állíthatja úgy a bíróságot, mint esetleg magukat az érdekelteket, különösen társadalmilag és etikailag helytálló dolog, mert egyfelől megkönnyíti a gyermek természetes és síma társadalmi elhelyezkedését, másfelől nem zárja ki, hogy a gyermek, akár testi-lelki fogyatkozás

¹ 245. §. 2. 246. 3. 247. 263. §§.

² 248. §. 2.

³ 250. §.

⁴ 252. §. 1. 2. 256. 257. 260. §§.

⁵ 262. §.

⁶ 259. kk. §§.

⁷ 256. és 259. §§.

címén, akár „méltánylást érdemlő egyéb okból“¹ pl. kivételes tehetségessége révén még fokozottabb mértékben és a 16. életéven felül is élvezze az eltartást.

A fizikai gondoskodás mellett a lelki vagy erkölcsi gondozásra adott utalás a tervezetben igen halvány, nézetem szerint elégtelen. Mindössze annyi, hogy a tervezet „a gondviselés szülői jogát“ az anyára ruházza.² A bűnöző vagy legalább is bűnöknek kitett anyára... Az előírásnak halványsága nem tűnnék fel egy jogi kódexben, ha a Tervezet rendelkezése pl. egy másik helyen, ahol a házastársak ethikai feladatait írja elő, sokkal kategorikusabb, meggyőzőbb és melegebb nem volna. Értem a 111. §-t.

A tervezet nem tesz különbséget a közt, vajjon a gyermek kölcsönös egyetértéssel végbevitt, vagy erőszakosan elkövetett aktus gyümölcse-e, amit az ethika fontosnak ismer a dolog, illetőleg a bűn lényegében is, a kártérítés mineműségében is. Egyedül a házassági ígéretet, mint csábítási eszközt említi fel súlyosbítónak.³ Magánjogi kódexben azonban ennek a különbségtételnek hiánya nem fogyatkozás. Nem először azért, mert az erőszakosság mértékét és erősebben vagy enyhébben súlyosító erejét még a gyóntatószéki munkában sem könnyű megállapítani. Nem másodszor azért, mert az erőszakos aktusnak elbírálásáról és büntetéséről a BTK. 232—240. §-ai gondoskodnak.

Ennek a kérdésnek abban a nevezetes esetében, mikor a természetes atya meg nem található, mert az anya többekkel folytatott nemi érintkezést (*exceptio plurium concumbentium*), a tervezet eláll a természetes atya keresésétől, ha a nőnek „feszlett élete“, „keresetképen vagy botrányosan üzött“ kihágásai bizonyíthatók (*exceptio meretricii*).

3. Csak mellelsem említem fel, hogy a tervezet 8. §-a feltűnő és nézetem szerint nem hibátlan. Ezt mondja:

¹ 248. §. 2.

² 252. §.

³ 259. §. 4.

„Minden ember jogképes. Jogképes a méhmagzat is arra az esetre, ha élve születik meg.“ Nemcsak erre az esetre; jogképes akkor is, ha él, de még nem született meg; jogképes azért, mert személy, akinek a Teremtőtől kiszabott célja és rendeltetése van; sőt már joga is van, t. i. az élethez s e jogát elhajtás vagy megölés által elvenni — jogtalanság, tehát jogképes az élő méhmagzat; szorosán véve ez, a méhmagzat, t. i. már születése előtt. Jogképessége ugyan nagyon korlátolt, de megvan és csak teljes jogképessége függ az élveszületéstől. Különben sincs az alany szabatosan állítmányozva, mert — szabatosan mondva — nem méhmagzat születik, az legfeljebb él és élni jogosult, hanem — gyermek születik.

4. Előbbi fejtegetéseimhez jól kapcsolódik a tervezet az a része, mely a gyámságra nézve intézkedik.¹ Ez mai jogunkhoz képest több átalakulást mutat és ezért is, meg az intézmény fontosságáért is társadalmi és társadalom-ethikai szempontból minden figyelmet megérdemel. Mivel pedig ethikailag és társadalmilag minden olyan törekvés jó, jogosult és tiszteletreméltó, mely kiskorúaknak védelmére szolgál, már inkább az a szükséges, hogy a tervezet legfőbb intézkedéseit röviden szemügyre vegyük és intézkedéseit megbecsülni tanuljunk mint olyanokat is, melyek még fejlődésre számítanak.

Csak megemlítem, hogy a gyámságtól kizáró, tiltó, mentesítő okokat a tervezet² a német³ és svájci polgári törvénykönyv⁴ előírásai szerint oldja meg. A tervezet 334. §-ának 6. pontja, mely szerint a férjes nőt férjének beleegyezése nélkül nem szabad gyámul kirendelni, szintén a fenti minta szerint készült, csak hogy a német polg. törvénykönyv 1783. §-át a Jugendwohlfahtsgesetz 48. §-a már megszüntette. Ha tehát komolyan vesszük a nőknek helyes utakon járó egyenjogusítását, továbbá azt, hogy különben a gyámviselési jogot a tervezet a

¹ I. r. 4. cím 2. fej.

² 333. 334. 336. §§.

³ Bürgerl. Gesetzb. 1781—86. §§.

⁴ Schweiz. Zivilgesetzb. 383. 384. §§.

nőkre nézve is általában elismeri, valamint a célszerűségi okokat, hogy t. i. gyámi tiszt viselésére alkalmas, minél több egyén álhasson a gyámhatóság rendelkezésére, következetesség mutatkoznék abban, ha az említett 334. § 6. pontja nálunk is módosíthatnák. Tudom azonban, hogy ez sokak szerint nem tanácsos, sem nem üdvös. Talán a tervezet készítői szerint sem, amit abból sejtek, hogy a nők egyenjogusítását teljesen úgy sem vitték keresztül a tervezetben. Mert pl. míg a szülői hatalom által nevezett gyám nemlétében a tervezet szerint és természetjogilag is helyesen törvényes gyámok a nagyatyák,¹ a nagyanyákat nem említi a javaslat, ellenben megengedi, hogy a kiskorú rokonai és sógorai közül szemeltessenek ki gyámok.²

Csak megemlítem, hogy a javaslat a gyám társak rendelésének intézményét azzal tökéletesíti, hogy gyám társak rendelhetők nemcsak a szülők kijelöléséből, hanem akkor is, ha kirendelésüket a gyámhatóság célszerűnek látja (338. §). Felemlítem továbbá, hogy a tervezet a német, olasz, francia jogból átveszi az ellenőrző gyám intézményét (340. §) és pedig az eddigi törvénytől eltérően a gyámhatóságot pótló hatáskörrel. Ellenőrző gyám rendelésének helye akkor van, ha a gyámsággal járó vagyonkezelés terjedelme, minősége vagy módja ezt indokolja. Az ellenőrző gyámnak jogköre a gyámhatósági felhatalmazástól függ és elég széles lehet, de nem terjed ki annyira, mint a német polgári tvkönyvben (1810, 12. §§), mely a vagyonkezelés terén is a gyámhatóságot helyettesítő hatáskört ad az ellenőrző gyámnak.

A gyámságról szóló rendelkezések (326—430. §§) egyik nagyjelentőségű intézménye a hivatali és intézeti gyámság bevezetése a kodexbe (341—345. §§). Hivatali gyámság a javító-nevelő és egyéb gyermekvédő intézmények gondviselése alatt álló kiskorúak fölött az illető hivatal, intézeti igazgatóságot illeti meg és úgy tűnik

¹ 330. §.

² 332. §.

fel, mint az egyéni gyámság korrektívuma, mivel kiváltképen a nagy városok diaszporáiban és különösen törvénytelenek részére nehezebben található alkalmas egyéni gyám. És ugyancsak meggondolandó az is, hogy a csecsemőhalálozás nagy arányszáma ellen jóformán csak azzal lehet védekezni, hogy a tartásdíjat szakértő és tapasztalt gyám kellő időben biztosítja s ennek kezébe jut a gyámoltnak gondja. Intézeti gyámságot pedig a kormányhatóságtól kijelölt állami és oly egyéb gyermekvédő intézmény szervei láthatnak el, melynek a kormányhatóságtól jóváhagyott alapszabályzata van. Ezt a gyámságot az a meggondolás hozta valósulásra, hogy a mondott intézetekben külön egyéneket gyámkodással megbízni feleslegesnek mutatkozott, sőt zavarokra adhatott alkalmat.

Az intézeti és hivatali gyámság nagy horderejű intézményét, hogy igazán üdvös eredményeket hozzon, még szerves összefügésbe kell hozni a készülő gyermekvédelmi törvénnyel s ekkor szóba kell jönnie annak, hogy a kódex 344. §-át átalakítsák, mert ez mai alakjában nem szolgálná eléggé a gyermekvédelmi célzatot.

5. Ha radikális irányzat dolgozta volna ki a kódexet, bizonyára előtérbe tolta volna a közöröklés gondolatát, melyet a jelen javaslat meglehetősen háttérbe szorított (1781. §). Erre nézve mai nézőpontomból csak kettőnek megállapítására kell szorítkoznom. Az egyik az ethikai szempontból folyik. Ethikai felfogás szerint a törvény úgy épül, mint a híd. Erősnek kell lennie, mert milliók terhét hordozza, de hajlékonynak is kell lennie, mert ha nem hajlik, törik; pedig a törvénynek törnie nem szabad. Megengedhet korlátozásokat, de megkerülést vagy megdöntést soha. Ha tehát a jelen esetben a tulajdonjog, mely a természetjog egyik legnagyobb törvénye, a nemzeti szükségek, társadalmi eltolódások súlya alatt már a megengedett hajolást vagy simulást mutatja a korviszonyokhoz, tehát korlátozásokat szenved, ethikailag az már közömbös, miként jönnek létre e korlátozások. Vajjon a közöröklés útján-e vagy annak a dézsmaszedésnek útján,

melyet a pénzügyi törvények a hagyatékoknál érvényesítenek. Gyakorlatiság szempontjából előnyt kell adni a vagyondézsmaszedésnek a hagyatékokban azért, mert ezt az állam, illetőleg kincstár javára a pénzügyi igazgatás sokkal könnyebben és előnyösebben végzi el, mint végezné a közöröklés jelszava alatt esetleg tett intézkedés, ha mellette megmarad a végrendelet szabadságának joga. Különben is a közöröklés kisebb érvényesülésének tényét a kódexben egészen indokoltnak kell tartani, ha tekintetbe vesszük, hogy a kódex bevallott célja, hogy meglevő jogokat konzerváljon, nem pedig, hogy társadalmi állapotokat reformálni vagy jövő esetleges alakulásoknak talajt készíteni próbáljon. Ez a közjogba tartozik, nem a magánjogba.

6. A házassági vagyonjogot a tervezet 125—173. §§-ai tárgyalják. A javaslat a szabadvagyon rendszerét fogadja el, melynek lényege az, hogy mindkét fél teljesen ura a maga külön vagyonának. Nem foglalkozhatom a női szabadvagyonnal, a hozománnyal, a különvagyonnal, a hitbérrel, csak a közszerzeményt ismertetem néhány szóval.

Közszerzemény az a tiszta vagyonérték, mely minden házastársnak a szerzeményi közösség megszűntekor meglevő vagyonában különvagyonának és az adósságoknak levonása után fennmarad. A házasság megkötésével ugyanis a házastársak közt a házasság idejére szerzeményi közösség keletkezik, melynél fogva a házasság megszűntekor mindenik házastársat kölcsönösen felerésze illeti annak, ami vagyonukban közszerzemény (104. §.). A közszerzeményi vagyonérték megosztását és felerészésének kiadását csak a házasság megszűntével lehet követelni. A közszerzeményi követelést a házasság megszűnte előtt sem átruházni, sem végrehajtás alá venni nem lehet (154. §.). Közszerzeményt nem követelhet az a házastárs, aki házastársának életére tör; ellenkező kikötés semmis (161. §.). Egyébként a házastársak a szerzeményi közösséget házassági szerződéssel tetszésük szerint szabályozhatják (167. §.).

A mai joggal szemben újítás, hogy a törvényjavaslat a közszerzeményt a nemesi és honoratior osztályra is kiterjeszti. A kodifikátort az egyenlőség jegyében mozgó jogfolytonossági szempontok utalták e kiterjesztésre. Hiszen a nemesi és honoratior osztály az ország lakosságának törpe kisebbsége s ha e kisebbségnek az általánosítás nem tetszik, házassági szerződéssel másképp intézkedhetik. E demokratikus intézkedést annál is inkább helyeselhetjük, mert a keresztény házasság eszméjének a közszerzemény intézménye jobban megfelel, mint a külön vagyon, mely a római jogból vette eredetét.

A javaslat egyébként a házassági vagyonjog egész területén az igazságot és méltányosságot tartja szem előtt és a természetjog általános elvének s a keresztény erkölcsnek megfelelőleg intézkedik.

7. A kódexnek a társadalom-ethikai vonatkozású, új és nem új, de most rendszerbe foglalt sok intézkedéséről bővebben most már nem szólhatok. A tárgyalást megérdemelnék többi közt a személyi és családjogból: az egységes szülői hatalom s ezzel együtt az anya jogállásának javítása (111. kk. §§), a menyartás (243. §), az iszákosság és fogyatékos elmetehetség figyelembe vétele a gondnokság alá helyezésnél (410. §); a kötelmi jogból az együtt megajándékozott házastársak vagy közeli hozzátartozók durva hálátlansága miatt az ajándékozás jogosult visszavonása (1462. §); az öröklési jogból a kincstár öröklésének már említett háttérbe jutása a házasságon kívüli elismert gyermek és illetőleg a házastárstól örökölt vagyonban a házastárs legközelebbi rokonai öröklési joga mögé (1781., 1794. §§), az ági öröklés enyhítése a szülői haszonélvezettel (1810. §), a formahibás végrendelet fenntarthatása (1838. §), az új elévülési és megtámadási határidők több helyen stb., stb., melyek mind kiállják az ethikai és társadalmi szempontok próbáját is. Igen öröndetes a szélesen és markánsul alapozott egyesületi jognak (49—81. §§), az építményi jognak (691—711. §§), a munka jogviszonyainak (1550—1615. §§) szabályozása, illetőleg felvétele a kódexbe.

8. Nem bírom azonban eltitkolni igen súlyos aggodalmamat az *Alapítványról* tett némely rendelkezések sajátos beállításán. Azt csak melleleg említem fel, hogy a rendelkezésekben hiányt veszek észre. Az alapítvány és alap fogalmait nemcsak a közélet, de a műveltebb nyelvjárás is olyan hibásan használja egymás helyett, hogy helyénvalónak láttam volna a két fogalomnak egymástól való megkülönböztetését a kódexben épen az alapítvány tisztább fogalma kedvéért. Azt t. i., hogy az alapítvány jogi személy, az alap pedig e jogi személy eszköze és működésének forrása. De nem az a hiány okozza aggodalmamat, mely épen tudományegyetemünknek, mint alapítványi intézménynek jogállása tekintetéből is erősen nyomja lelkemet. A kódex 82. §-a az alapítványokat jogi személyiségeknek ismeri el, ezeknek minden előnyével, de felelősségével is. (91. §.) Rendben van, hogy az alapítványok főfelügyeleti hatóság alá rendeletnek (93. §), mely az alapítványt tudomásul veszi, kautélák mellett megerősíti (94. §), gondoskodik arról, hogy az alapítvány vagyonát az alapító akaratának megfelelő módon kezeljék s az alapítvány céljára fordítsák. (98. §.) De amit a 100. § mond, az rendkívül aggodalmas; ezt mondja: „a főfelügyelő hatóság az alapítvány kezelését a kijelölt intéző szervtől vagy tagjától elvonhatja és másra bízhatja, ... ha az intéző szerv vagy tagja jogaival súlyosan visszaél vagy kötelességeit nagy mértékben elhanyagolja, vagy az alapítvány érdekét veszélyezteti“. Nézetem szerint ez több, mint amit az alapítványi felügyeleti hatóság a jogi személyiségnek elismert alapítvány ellen gyakorolhat. Nem szabad össze tévesztetni a felügyeleti hatalmat a rendelkezési joggal, amely kettő egymástól lényegesen különbözik. Ez az ügy teljesen magánjogi kérdés s azt megállapítani, visszaélt-e az alapítvány intéző szerve jogaival, elhanyagolta-e kötelességeit, veszélyeztette-e az alapítvány érdekét, csak a bíróságnak lehet feladata, nem a főfelügyeleti hatóságnak, s következőleg az alapítvány kezelésének elvonása az alapítvány intéző szervétől is csak bírói ítélet alapján

történhetik. Ez a szilárd meggyőződéseim elvben és nemcsak épen azokból a súlyos helyzetekből kifolyólag, amelyekbe egyetemünk vagyoni ügyei a megszállás által épen azért kerültek, mert egyetemi vagyonságunk el lett vonva intéző szervétől s így azt a látszatot mutatja, mintha nem alapítványi vagyon, egy jogi személyiség vagyona, hanem állami vagyon volna. Annak a 100. §-nak alapján minden alapítvány, még ha közvetlen jogi személyisége és tulajdonjoga érintetlenül marad is, áldozatává lehet a főfelügyeleti hatóság hatalmi vágyának. De erről most nem kívánok tovább beszélni. Remélem, más alkalommal bővebben szólhatok a kérdésről.

9. Különben ezekben az intézkedésekben és illetőleg azoknak 91. §-a és a kódex 1735. §-a közt ellentétet, precízebben: következetlenséget látok. Ez az 1735. § egyike a kódex legjelesebb és kihatásaiban — ha komolyan vesszük — óriási horderejű intézkedéseinek. Amit az 1886. évi XXI. t.-c. 89. §-a vármegyei tisztviselőkről több, mint 40 év előtt megállapított, azt ez az 1735. § minden köztisztviselőre nézve kimondja. És pedig így: „Az a közhivatalnok (köztisztviselő), aki hivatali kötelességének vétkes megsértésével másnak kárt okoz, köteles e kárt megtéríteni.“ Ez az elv megállapítja minden köztisztviselőnek magánjogi felelősségét az ügykörében okozott károkért; ami egyéb az 1735 és 1736. §§-ban van, az ennek az elvnek érvényesítése. Megengedem, hogy az alapítvány intézőszerve vagy ennek az intézőszervnek tagja nem mindig köztisztviselő, vagy pedig nem mint köztisztviselő okoz kárt másnak, még sem merném kategorice kijelenteni és törvénnyé tenni azt, amit a 91. § mond, hogy t. i. „az alapítvány felelős azért a kárért, melyet intézőszerve vagy e szerv tagja ügykörének ellátásában kártérítésre kötelező cselekményeivel harmadik személynek okoz“. A felelősség elvének érvényesítését az alapítványok intézőszervével és illetőleg e szerv tagjaival szemben éppen úgy kimondanám, mint a köztisztviselőkkel szemben. Ezt tartanám következetességnek.

III. Hátra van még fent említett III. szempontom.

Annak a vizsgálata, mennyire szorosabb vagy lazább kapcsolatot mutat a törvénykönyv-javaslat a természetjoggal és az erkölccsel.

Igen röviden szólhatok.

1. Indokoltam, miért látom hiánynak azt, hogy a kódexben ignorálva van a kapcsolat a minden törvényhozóknak Urával, sőt ha pusztán a szöveget és kifejezéseket tekintjük, a természetjoggal is.

2. Amint azonban, ha a Bevezető szabályok értelmét vesszük, a természetjog indításaiból és alapfogalmaiból indul ki a kódex, úgy másfelől semmit sem találtam a tervezetben, amiben az egyenesen szembehelyezkednék a természetjoggal —, tehát az erkölcsi renddel. Nem mindenütt fedi a jogi intézkedés az erkölcsi törvényt, viszont szívesen állapítom meg, hogy a kodifikátorok tiszteletben tartották az erkölcsi törvényeket, az erkölcsi rendet, az erkölcsös közfelfogást, a jogrend és erkölcsi rend benső és nélkülözhetetlen viszonyát, tehát a jogrend megszenteltségét.

Ezt annak a becsületes munkának befejeztével mondom, mellyel a tervezet minden részét tanulmányoztam, egy nagy részét tüzetesen átvizsgáltam.

3. A mondottak kapcsán tartozom a kódex 110. §-ának felemlítésével. Ez a § ellenére van annak a szokásnak, melyet a polgári és magánjogi törvénykönyvek alkotói követnek, akik a házassági jogot is egész terjedelmében beleveszik törvénykönyvükbe. A mi terveztünk erre nézve a 110. §-ban kimondja, hogy „az eljegyzést, a házasságkötést és a házasság megszűnését külön törvény szabályozza“. Vajjon tehát a polgári házassági törvényeket csak abból az elvből kiindulva hagyták-e ki a tervezetből, hogy *quieta non movere*, vagy abból a megfontolásból, hogy a polgári házasság, amint a természetjoggal és evangéliumi törvénnyel, úgy az ország lakossága nagyobb részének hitbeli meggyőződésével is ellenkezik, innen megállapítani nem tudom. De kihagyását tiszteletreméltó intézkedésnek tartom és ismerem el.

Október 18-án lesz 414 éve, hogy megkezdődött Budán az az országgyűlés, melynek LXIII. törvénycikkével az apostoli király boldogságos Erzsébet özvegy ünnepén, az országgyűlés és közönséges összejövetel 33. napján Werbőczy Hármaskönyvét, a hazai jognak első rendszeres összefoglalását adta a nemzet kezébe. És csakhamar rászakadt a nemzetre az az idő, mikor ez a Hármaskönyv, a törvények szentsége, a törvények iránt való tisztelet tartotta össze a szétszaggatott Magyarországot. A török hódoltság területén ugyanis magyar ember nem a kádihoz ment panaszra és nem annál követelte igazát, hanem a gyakran messze lakó magyar bírónál. Alig van eset a történelemben a nyugati gótok fuero juzgóján kívül, hogy az ellenség hatalmában lévő nép ilyen ösztönös és mégis tudatos egyetértéssel tisztelte volna atyáinak törvényeit. Lehet, hogy a népbe így bele-nevelt jogérzet tette a magyar népet más népeknél perlekedőbbé; lehet, hogy nem minden gúny nélkül nevezték a magyart Werbőczy népének. Mégis áldanunk kell azt a nagy szellemet, mely többszázados szokásjogunkat akkor rendszerbe foglalta és rámutatott arra, hogy egy nemzetet törvényeinek tisztelete tesz igazán erkölcsössé, összetartóvá, sőt ez összetartás által a vastalpak alatt is komoly és diadalra képes erővé.

Amikből Werbőczy merített, azok a jognak mindenkorra legtisztább forrásai, közvetve a természettörvény és az evangélium, közvetlenül a történelem, a törvények és a néplélek. Ezek képezték ennek a modern tervezetnek a forrásait is és igen nagyra kell becsülnünk azokat a tudós és munkás szellemeket, melyeknek erejéből ez a mostani munkálat kikerült.

Bármilyen sorsa, az-e tehát, hogy átmegy a törvényhozás munkáján és lesz belőle Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, mint mostani címe és záró rendelkezése¹ kívánná, — vagy az, hogy más javallat szerint bemutatattatik ugyan a törvényhozásnak, de ennek

¹ 2171. §.

szorosan vett törvényhozó intézkedése nélkül lesz a törvénykezés normájává, mint Magyarország magánjoga, a munkálatot mint a mi nehéz időnknek egyik legbecesebb termékét mindig tisztelettel és a fiak meghatottságával veszem kezembe. Ezer év, rengeteg küzdelmünk és szenvedésünk, békés szellemek áldott munkája, apostoli királyaink bölcsesége, a magyar jogalkotó tehetségesség tekint belőle reám. Míg szakaszait fontolgatom, mindig lelkem előtt áll Werbőczy tanítása, „hogy sokkal többet ártanak a belső viszályok, mint a külső háborúk, hogy több országot döntött romba a hazai méreg, mint az ellenséges fegyver“. Egy fejedelem síratának értelmében: *hostium victor et sui* — győzött ellenségein, mert tudta fegyelmezni önmagát, Werbőczy is azt tanítja, hogy csak ott van a fegyvernek éle kifelé, ahol a jó polgárnak megvan a maga becsülete, a gonosznak és igazságtalannak a maga veszte — idebent.

A törvény ezt a becsületet szolgálja, az igazságtalanságot irtja, a nemzetet erősíti és így azt teszi, ami Werbőczy szerint Isten előtt a legkedvesebb és az emberi természetnek a legmegfelelőbb, hogy üdvösen gondoskodik a hazáról és a társadalomról.

És azért, amint üdvözlöm a javaslatot eszményi nagy céljai szerint is és nyilvánosságra hozatalát nemzeti életünk nagy eseményének tartom, úgy magyar és katolikus lelkem minden buzgóságával kívánom, hogy töltse be nagy feladatát: legyen az igazságosságnak és polgári erényeknek kútfeje, a becsületességnek tiszta forrása, legyen éles kard minden becsstelenség ellen és ez a kard edződjék minél élesebbre, míg visszavívja a történelmi Magyarország egységét, nemzeti és erkölcsi fényét.

